

Українська діаспора

План

1. Специфіка формування української діаспори
2. Духовна консолідація українців у діаспорі
3. Збереження етнонаціональної культури українцями в діаспорі
4. Художня культура української діаспори
5. Культурний внесок діаспори в часи перебудови та становлення незалежності України

1. Специфіка формування української діаспори

Відомості про емігрантів з України зустрічаються здавна. Вони залишили помітний слід у культурі тодішньої Європи. Згадаймо просвітителя XV ст. Ю.Дрогобича, Пилипа Орлика, популяризатора кави на європейському континенті Ю.Кульчицького та багатьох інших.

Процес масової міграції до інших країн набув масового характеру на зламі XIX-XX ст. Традиційно історію української еміграції поділяють на чотири хвилі: перша - *трудова еміграція* - з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни; друга - політична - період між двома світовими війнами; третя - інтелектуальна - період після Другої світової війни до середини 1950-х рр.; четверта - *економічна* - від 1980-тих рр. до сьогодні. Звичайно, такий поділ є досить умовним.

Першу хвилю української еміграції історики умовно називають *трудовою* - оскільки основним мотивом виїзду людей закордон був пошук більш придатних умов для праці. Джерелом першої хвилі масової еміграції останньої третини XIX ст. стали селяни з відсталих національних окраїн Австро-Угорщини та царської Росії, а також частина міських ремісників. Переважно це були неписьменні або малоосвічені люди, які через соціально-економічні причини змушені були виїжджати до іншої країни на заробітки. Першими країнами масового переселення українців були Бразилія та Аргентина. Бідний люд отримував спокусливі повідомлення про привабливе життя за кордоном і прагнули виїхати туди, сподіваючись змінити життя на краще. На той час основними поширювачами відомостей про переваги еміграції були агенти пароплавних і залізничних компаній, які сподівалися на добрий прибуток від перевезення переселенців. Українських людей приваблювала обіцянка канадського уряду надати наділи землі за невеликі гроші. Щоб отримати сертифікат на підтвердження власності, господареві треба було протягом трьох років вичистити, виорати та засіяти ділянку землі. Одночасно належало збудувати помешкання на своїй ділянці. Інакше втрачалося право на землю. Емігранти прагнули зберегти свою національну своєрідність, культурні та побутові особливості. Навіть території, де вони жили отримували українські назви: Київ, Галич, Карпати, Коломия, Сірко, Хмельницький, Прут, Січ, Козак та інші.

Попри суворі вимоги, емігранти осідали у степах Західної Канади, де потрібні були хлібороби, лісоруби й шахтарі. Нині у Канаді відзначають великий внесок перших українських поселенців у процесі становлення та розбудови економіки країни.

Вважається, що першим на американський континент, ступив Агапій Гончаренко, колишній священник, який прибув до Америки 1865 р. та оселився у Сан-Франциско. У 1860-70-х рр. він навіть був видавцем газети "Alaska Herald", яка мала великий вплив на американське громадське життя.

Важливу роль у збереженні етнічної ідентичності українців першої хвилі еміграції відіграла хоча малочисельна, але дуже активна політична еміграція. Яскравим її представником був виходець із знатного військового роду з Полтавщини Павло Крат (навчався у Харкові, Москві, Петербурзі, у Київському і Львівському університетах), який залишив країну, намагаючись втекти від переслідування царської охоранки, і приїхав до Канади у 1907 р. і зробив великий внесок до процесу налагодження громадських взаємин між українцями в Канаді та в Україні. До підтримки духу першої еміграції багато зусиль доклала церква і, насамперед, її наставник митрополит Андрей Шептицький, який направив до Канади священнослужителів з ордену василіан (1902 р.), а у 1908 р. сам здійснив поїздку територією Канади від Монреалю до Ванкувера.

Еміграція з політичних мотивів різко посилилася під час та після революції 1905-1907 рр. у Російській імперії. Поразка революції та реакція на неї змушували активних учасників та антимонархічно налаштованих осіб шукати порятунку в інших країнах.

Друга хвиля української еміграції припадає на період між двома світовими війнами, ця хвиля отримала назву *політичної еміграції*. Емігранти другої хвилі розселилися не лише у степах Західної Канади, а й у великих промислових містах східної частини країни, де знаходили роботу на фабриках і заводах. Чимала частина емігрантів опинилась на території Західної Німеччини, Австралії, США. За кордон виїжджали представники інтелігенції, робітники, учасники армії Української Народної Республіки. Склад цієї хвилі характеризується неоднорідністю: це і солдати та офіцери білогвардійських та українських самостійницьких формувань; колишні землевласники та члени їх родин, колишні володарі промислових підприємств, торговці, священнослужителі, інтелігенти та ін. Також були й ті, був змушений виїхати через утиски сталінського диктаторського режиму, нехтування українськими культурними здобутками, знищення церкви. До цієї когорти належали відомі вчені Ю. Вернадський, Ю. Кистяківський, О. Грановський, В. і С. Тимошенки. В еміграції опинився один з керівників Центральної Ради Володимир Винниченко, міністр освіти УНР Іван Огієнко та багато інших. Періодові другої хвилі еміграції властиве таке явище як рееміграція, яке відбулося на початку 20-х рр. XX ст. Цей процес був зумовлений сподіваннями деякої частини емігрантів, що політичний устрій Радянської України можна змінити демократичний. Йроте це не влаштовувало радянську владу, більшість реемігрантів у 30-х рр. було репресовано. Проте, звичайно, були й винятки, зокрема, яскравим прикладом є рееміграція Михайла Грушевського.

З 30-х років XX ст. виїзд емігрантів з України майже припинився через політику тогочасного керівництва СРСР.

Протягом 1947-1953 рр. до Канади та США прибула велика кількість емігрантів, велику кількість становили представники інтелігенції та науковців. Тому *третьою хвилю* умовно можна назвати - інтелектуальною хвилею, оскільки переважну більшість емігрантів склали освічені люди. Приїзд активних освічених людей спричинило створення у діаспорі різноманітних організацій, які своєю увагою охоплювали літературний рух, видавничу справу та суспільно-громадське життя. Вони принесли нові ідеї, сприяли розквітові українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя в діаспорі.

У 1970-1980-х рр. із СРСР було виселено групу так званих дисидентів, переважно творчих працівників.

Дисидент - інакомисляча людина, яка не погоджується з панівною ідеологією, світоглядом, існуючим політичним ладом. Дисиденство відкрило нову сторінку української еміграції з політичним підтекстом. Вимушена за своїм характером третя хвиля еміграції переважно складалась в основному людей освічених і національно свідомих. Країни, в яких оселились емігранти цієї хвилі це: США, Великобританія, Австралія, Бразилія, Аргентина, Франція та ін.

Початок *четвертої хвилі* еміграції припадає на кінець 1980-х рр. Ця хвиля має свої характерні риси і дещо відрізняється від попередніх. З розпадом СРСР багато наших співвітчизників поїхали за кордон через скрутні економічні умови (тобто подібна до першої - заробітчанської). Більшість емігрантів четвертої хвилі має вищу освіту, спеціальність, дехто володіє іноземною мовою (дещо схожа з третьою - виїжджає освічена категорія населення). З середини 90-х років XIX ст. для емігрантів з України привабливими країнами для проживання залишалися США, Канада, а згодом додалися Австралія, Нова Зеландія, Гаванські острови.

Іммігранти четвертої хвилі поступово налагоджують стосунки з представниками місцевої діаспори, роблять посильний внесок в українське громадське та культурне життя.

Своєрідністю українців в Австралії можна вважати те, що цей континент зацікавив емігрантів з України порівняно нещодавно, у повоєнний період. Більшість їх становить міське населення (Мельбурн, Сідней,

Аделаїда) і працюють вони у промисловості. Невелика група західноукраїнських переселенців початку ХХ ст. майже повністю асимілювалася. Діють Союз українських організацій Австралії, кафедри українознавства у Сіднейському університеті та університеті Монаша у Мельбурні, ряд українських театрів, Спілка українських образотворчих митців, літературно-мистецький клуб ім. Василя Симоненка, танцювальний ансамбль "Веселка", вокальний "Євшан", які з успіхом гастролювали в Україні. У трьох штатах українська мова викладається як предмет, а всього працює 12 українських шкіл. Нещодавно в Австралії створено філію Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка.

Процес еміграції українців стосується не лише Американського континенту, західноєвропейських та східноєвропейських країн. З розпадом СРСР сформувалась так звана східна діаспора. Більшість українського населення за межами України перебуває на території Російської Федерації, у Казахстані та деяких територіях Закавказзя. Досить численне українське за походженням населення у суміжних районах Білорусі та Молдови. В інших регіонах українців налічується порівняно менше.

З часом представники української громади почали активно долучатися до суспільно-громадського життя місцевості, де вони мешкають. Уже 1912 р. українця Теодора Стефаніка обрали членом муніципальної ради Вінніпегу. А в 1913 р. до провідних законодавчих органів були обрані у Манітолі - Тарас Форлей, а в Альберті - Андрій Шандро.

Сучасна українська етнічна група перейшла до стадії "мобілізованої" діаспори, оскільки повністю відповідає необхідним характеристикам: має свою сформовану еліту, має значні культурні здобутки.

2. Духовна консолідація українців у діаспорі

Протягом тривалого часу в українській діаспорі нагромаджено значний духовно-культурний потенціал, створено чималі наукові, літературні, художні цінності, там працювали і працюють багато визначних українських науковців, письменників, митців.

В умовах еміграції осередком національно-культурного життя була і залишається національна церква - Українська православна та Українська греко-католицька зі своїми підрозділами.. Як соціальний інститут вона сприяє збереженню національної ідентичності, подоланню меншовартості та об'єднанню українців, розсіяних по світу.

Визначною постаттю українського православного руху за межами України став митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Заслугою І. Огієнка перший оригінальний переклад Біблії українською мовою, духовне об'єднання українських православних церков у Канаді, Америці та інших країнах. Це сприяло організаційному оформленню української православної автокефалії, національно-мовній єдності українців діаспори та України, що забезпечувало цілісність українського культурного середовища.

Також центрами духовно-культурної консолідації українців є народні доми і читальні "Просвіти".

У процесі духовної консолідації українців у діаспорі велику роль відіграє шкільництво. Для того, щоб бути типовим, характерним представником свого етносу, людина повинна вільно володіти своєю національною мовою (який є для неї "рідним", "материнським"), а також - знати основні національні традиції, історію та характерні особливості прийнятих міжособистісних стосунків. Українську мову, літературу і культуру вивчають у широкій мережі громадських шкіл, відомих під назвою "рідні школи". Заняття проводяться у суботу або ж увечері, утримування на кошти різноманітних українських церков та організацій. Багато шкіл носять імена Т.Шевченка, М. Лисенка, І. Франка. Ці ж установи для учнів середньої школи, які бажають вивчати рідну мову

та культуру, у великих містах пропонують програми, які називаються "курси українознавства". У деяких регіонах українські студії (навчальні програми з української мови, літератури, історії, географії) функціонують на державному рівні - становлять невід'ємну частину державної шкільної програми. У деяких містах Канади батьки дітей, що навчаються у двомовних школах, мають власні організації, які відіграють велику роль в організації освіти українською мовою. Українська мова як окремий предмет викладається у деяких початкових школах у деяких провінціях. У більшості міст із значною кількістю українського населення працюють факультативні вечірні класи для дорослих, які бажають вивчити українську мову.

В українській діаспорі значну роль надавали розвитку освіти і науки. Першою високою школою став заснований на початку 1921 р. у Відні Український вільний університет (УВУ). Його співзасновниками були професори С.Дністрянський і М.Грушевський. Восени 1921 р. Університет перенесли до Праги, де він знаходився до 1939 р., а після закінчення Другої світової війни відновив свою роботу у Мюнхені. За час існування УВУ видав близько 100 томів "Наукових записок", "Наукових збірників", монографій, мистецьких альбомів. В університеті проводяться наукові конференції, захист дисертацій, стажування науковців з України.

Вагомим здобутком української еміграції в Німеччині став Український науковий інститут (УНІ), створений у Берліні в листопаді 1926 р. заходами П.Скоропадського. Ця організація 1934 р. стала державною інституцією, прикріпленою до Берлінського університету. При Інституті заснували бібліотеку, архів преси і бюро наукової інформації. Тут працювали В.Липинський, С.Смаль-Стоцький, Д.Чижевський, Б.Лепкий та інші науковці. З кінця 1932 р. в інституті було започатковано серію українознавчих досліджень, а з 1933 р. - серію періодичних видань - "Вісті".

Від початку організованого громадського життя чималу роль у процесі національного самозбереження посідає друк книг.

З перших організацій, що були залучені до видання книг, видавництвом "Свобода" було видруковано книги 1896 р., першою була книга "Самоучок і словар" українською та англійською мовами. До видавництва долучилися Український Братський Союз, Союз Українців Католиків та Українська Народна Поміч, з часом кількість видавництв, які спеціалізуються на друкуванні україномовних матеріалів, збільшилася, зокрема, "Книгоспілка", "Смолоскип", "Гомін України", "Добра Книжка", "Євшан Зілля", "Нові дні" та ін.

1907 року вийшла в світ перша українська газета в Канаді - "Червоний прапор", 1910-го українські вчителі почали видавати часопис "Український голос", який і досі виходить у Вінніпегу.

Значний внесок у процес збереження своєї етнонаціональної ідентичності, передачі молодому поколінню етнічну історію, культуру здійснюють жіночі організації української діаспори різних держав.

Збереженню багатой спадщини українського народу докладає багато зусиль "Союз Українок в Австралії". До активних діячок цієї організації належать А.Соломко, Т.Долгун, А.Кубик, О.Величко, О.Мотика, К.Савка, Є.Островська та багато інших. Жінки "Союзу" організують святкування різних пам'ятних українських подій. Ними створено дитячий ансамбль "Троянда", який гастролює територією Австралії, також він відвідав з концертами і материкову Україну.

Важливе місце у процесі розвитку та збереження зв'язків з материковою Україною належить українським жіночим організаціям Канади. Багатогранною і корисною є діяльність "Конгресу канадських жінок". Серед активісток жіночої секції Товариства об'єднаних українських канадців були жінки українського походження - М.Скрипник та О.Беркета, які часто відвідували материкову Україну. Активно залучаються до процесу

розширення культурних зв'язків з Україною нові жіночі організації, зокрема "Союз українок Канади", "Ліга українських католицьких жінок", жіночі асоціації "Ліги визволення України", "Жіноча громада" та інші.

Перша жіноча українська громадська організація у США була організація "Сестринський союз св. Ольги", створена 1897 р. За сприяння жіночих організацій США організовано роботу художньої галереї "Літературно-мистецького клубу" українців, "Народного фонду допомоги Україні", американської організації товариства української мови імені Т.Г. Шевченка та інші. На кошти жіночих організацій США працюють музеї у Вінніпезі, Едмонті, Філадельфії та інших містах.

Велика робота у процесі розвитку культурницьких зв'язків між Україною та східною діаспорою проводиться жіночими організаціями Росії, Казахстану, Молдови, Білорусі та інших країн колишнього СРСР. Діячки жіночих організацій східної діаспори організовують гастролі різних фольклорних ансамблів, студентських груп для навчання в українських навчальних закладах, обмінюються делегаціями для проведення традиційних "Шевченківських читань".

Проживаючи за кордоном, мільйони українців, які свого часу емігрували, та їх нащадки в багатьох країнах зберегли в своєму середовищі національну культуру, мову, звичаї, українську самобутність.

3. Збереження етнонаціональної культури українцями в діаспорі

На окрему увагу заслуговує розгляд специфіки творчості українського митця-емігранта, у художньо-творчому процесі якого відображається взаємодія етнонаціональних та інонаціональних культурних цінностей.

Попри перебування у багатоетнічному суспільстві, українці в діаспорі намагаються зберегти у своєму середовищі свою національну самобутність - рідну мову, звичаї, культурні, мистецькі та побутові традиції та ін.

Збереженню та популяризації українського мистецтва в діаспорі служать: Український музей у Клівленді, Український національний музей у Чикаго, музей-архів у Денвері, відомий музей "Союзу українок" у Нью-Йорку та багато інших. 1974 р. в Едмонтоні створено Українсько-Канадський архів-музей, уряд провінції Альберта щорічно виділяє на його утримання близько 5 тисяч доларів.

У канадській провінції Альберта поблизу Едмонтоні 1971 р. створено музей просто неба "Українська спадщина" - мальовниче українське село. Експозиція фольклорного комплексу презентує хати перших переселенців, які здійснили внесок у процес освоєння земель Канади. Нині тут діє етнокультурний центр, в якому народні майстри з різноманітних ремесел демонструють свої здобутки, проводяться різноманітні ярмарки та екскурсії, влаштовуються фестивалі української пісенної та мистецької творчості, до яких залучається велика кількість туристів. Заповідник має дослідницький та реставраційний центри. Музеї стали одними з провідних центрів розповсюдження української культури на Північноамериканському континенті.

Велику культурно-освітню роботу проводять Осередок української культури та освіти у Вінніпезі, культурні центри у Чикаго та інших містах США і Канади. Важливу роль у житті українців Америки відіграють також численні українські мистецькі фестивалі.

4. Художня культура української діаспори

Між двома світовими війнами українська література в еміграції зросла і змужніла. Вона поповнилась іменами таких поетів і письменників, як Олег Ольжич, Юрій Клен, Леонід Мосендз, Олена Те-ліга, Євген

Маланюк, Оксана Лятуринська. Ці майстри знаменували блискучий період і в історії української літератури взагалі.

Пожвавленню літературного життя Канади 20-х років сприяв і Мирослав Ірчан (справжнє ім'я та прізвище - Андрій Баб'юк), який в 1923 р. приїхав до Канади, де розгорнув літературно-видавничу діяльність. Нарис "За океаном", драматичні твори "Родина щіткарів", "Підземна Галичина" присвячені зображенню життя, соціально-політичного становища західноукраїнських трудящих у цей період. 1929 р. він все ж повернувся в Україну: у Харкові очолив письменницьку організацію "Західна Україна", був редактором журналу. Розстріляний у 1937 р.

1929 р. до США емігрував Василь Авраменко і згодом організував школу української народної хореографії. За короткий період він створив понад 50 ансамблів, які діяли по всій країні.

Парижу віддав увесь свій творчий геній світової слави артист, хореограф, реформатор балету Сергій Лифар, уродженець Києва, нащадок славного козацького роду Лифарів. Після смерті провідного танцівника і балетмейстера (до речі уродженця Києва) Вацлава Ніжинського Сергій Лифар очолив балетну трупю паризької "Гранд-опера". Він став основоположником нового напрямку в балеті - неокласицизму. Створений С.Лифарем балет "Ікар" - став визначною подією, мав безпосередній вплив на появу таких визначних митців цього жанру як Моріса Бежара, Роллана Петі, Ноймасра, Форсайта, Кіліана, Макмілана... У 1947 р. С. Лифар заснував у Парижі Інститут хореографії, а з 1955 р. вів курс історії та теорії танцю в Сорбонні, був ректором Університету танцю, професором вищої школи музики та почесним президентом Національної ради танцю при ЮНЕСКО.

Помітний внесок до музичної культури свого часу здійснили теоретики музики Федір Стешко і Василь Барвінський, композитори Нестор Нижанківський і Федір Якименко, Віра Березовська. У Празі творила модерну європейську музику перша українська жінка композитор Стефанія Туркевич. Не можна не згадати відому родину Колесе: Філарета Колесу, Олександра Колесу і Миколу Колесу, життя і творчість яких були тісно пов'язані з Прагою.

1923 р. до США приїздить Олександр Архипенко, до історії мистецтва він увійшов як один з основоположників культури модернізму. Мав індивідуальні виставки в Німеччині, Франції, Англії.

1971 р. у Чикаго було створено Український інститут модерного мистецтва і здійснює діяльність у двох напрямках: 1) гуртує молодих українських митців, які досі були осторонь українського культурного життя, та популяризує сучасну мистецьку творчість в українській громаді; 2) ставить завдання проникнення українських митців до тих культурно-творчих осередків американського довкілля, куди українці досі дістатися не мали можливості.

Леонід Молодожанин (Лео Мол, 1915, уродженець с. Долонного на Хмельниччині) - видатний український скульптор, живописець, академік Королівської канадської академії мистецтв. У його творчому доробку - пам'ятники Т. Шевченкові у Вашингтоні (1964) та Буенос-Айресі (1971), Володимирі Великому у Лондоні (1990), близько ста скульптурних портретів, понад 80 вітражів у храмах тощо. Окремі твори зберігаються у Ватиканському музеї: різьблені погруддя пап Іоанна ХХІІІ, Павла VI, Івана Павла II, кардинала Йосипа Сліпого. У Вінніпезі відкрито Парк скульптур Лео Мола. Свого часу митець був знайомий з визначним діячем української культури Іваном Огієнком і виконав його скульптурний портрет, який подарував місту Львову (1992). Одна з вулиць Львова носить ім'я Івана Огієнка, де і встановлено скульптурне погруддя вченого.

У травні 1952 р. у Нью-Йорку було створено Об'єднання митців-українців в Америці, з відділом у Філадельфії, де у вересні 1952 р. відкрито Українську мистецьку студію. З 1963 р. у США почав виходити

друкований орган Об'єднання митців-українців в Америці - журнал "Нотатки з мистецтва", до якого тяжіли українські митці з усього світу.

Плеяда блискучих імен Марії Башкирцевої і Святослава Гординського, Олександра Архипенка і Сержа Лифаря, Олекси Грищенка і Якова Гніздовського вписані до пам'ятних сторінок історії мистецького Парижу. Серед них особливе місце належить видатній художниці з України Софії Левицькій, яка була членом комітету "Осіннього салону", що є великим досягненням іноземця в Парижі та визнанням його таланту. Ще одним членом комітету "Осіннього салону" є визначний український маляр і мистецтвознавець Олекса Грищенко - всесвітньо відомий пейзажист.

З Парижем пов'язана творча діяльність українських художників А.Сологуба, О.Мазурика, музикознавця А.Вірста. до творчих здобутків О.Мазурика належать численні пейзажі, портрети, модерні гравюри, ікони; він розписав іконостаси для церкви св. Володимира на бульварі Сен-Жермен у Парижі та каплиці Наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Сарселі. У Празі творила ціла плеяда знаменитих поетів, серед яких: Олександр Олесь, Євген Маланюк, Юрій Дараган, Оксана Лятуринська, Олекса Стефанович, Леонід Мосендз, Олена Теліга.

Непрості умови розвитку української літератури на американському континенті привели літературознавців і письменників усієї діаспори до об'єднання творчих сил. 26 червня 1954 р. в Нью-Йорку було засноване об'єднання українських письменників в еміграції "Слово". До його основоположників належали В.Барка, І.Багряний,

Б.Бойчук, В.Гайдарівський, С.Гординський, И.Гірняк, П. Голубенко, Г.Костюк, І.Кошелівець, Н.Лівицька-Холодна, Є.Маланюк, Т.Осьмачка, У.Самчук та ін. Поступово сформувалися два осередки організованого культурного життя з кількома друкарнями, часописами та журналами у Вінніпезі та Торонто.

Фундатором українського співу в Америці називають композитора, диригента і хормейстера Олександра Кошиця, який своєю творчістю пропагував українську культуру, знайомив широкий загал іноземців з мистецтвом українського хорового співу.

Окрасою європейських оперних сцен і музичних фестивалів до історії музичної культури увійшло ім'я Ірини Маланюк, яка після студій у Віденській Музичній Академії стала примадонною оперних театрів Відня, Граца, Цюріха, а у Баварській державній опері у Мюнхені отримала високе відзначення з титулом "камерзенгерін".

Процес культуротворення, що триває в українській діаспорі, є вагомою складовою українського культурного простору. Його головною метою була духовна консолідація українців усього світу в інтересах відродження, збереження та примноження національно-культурних традицій власного народу. Це сприяє збереженню цілісності української культури, а в умовах незалежності й активізації державотворчого потенціалу, зміцненню позицій українських організацій у країнах поселення, а Української держави - у світовому співтоваристві.

5. Культурний внесок діаспори в часи перебудови та становлення незалежності України

Після здобуття Україною незалежності представники української діаспори за кордоном дістали можливість співпрацювати з корінним народом щодо відродження духовних скарбів, розвитку науки і культури, вирішення нагальних проблем сьогодення. У зарубіжних країнах, де зосереджена значна кількість українців і

населення українського походження, створені численні прогресивні молодіжні, культурно-просвітні та інші товариства, видається україномовна періодика, організовано школи з українською мовою навчання.

Велику турботу у справі організації, утримання і тематичного спрямування українських шкіл виявляють численні громадські організації. У США, наприклад, товариства “Рідної школи”, учительські громади та інші організували більшість шкіл з українською мовою навчання; такі школи створено також громадськими та культурними організаціями Канади, Польщі. Загалом рівень розвитку українського шкільництва в зарубіжних країнах невисокий. Матеріали про сучасний стан зарубіжного шкільного українознавства в нашій країні, на жаль, неповні.

У повоєнні роки помітного успіху зарубіжні українці досягли в розвитку актуальних спрямувань наукового українознавства і народознавства. Велику роботу в цьому напрямку провадять Наукове товариство ім. Шевченка (Канада, м. Торонто), Центр українознавчих студій при Гарвардському університеті, Український вільний університет (Німеччина, Мюнхен), Європейський відділ Наукового товариства ім. Шевченка і Головна редакція енциклопедії українознавства (Франція, м. Марсель), Наукове товариство ім. Шевченка (Австралія), Українська вільна академія наук (Канада, м. Вінніпег).

Сьогодні багато говорять про те, що Україну мало знають у світі, що тільки тепер світ починає знайомитися з нашим народом. А от у сербському часописі, що видавався свого часу в Америці, читаємо: “Нас виповнює гордість, що слов’яни мають чим хвалитися перед світом: турне Шаляпіна, російська Велика опера і Український національний хор відкрили Америці великі скарбівні слов’янської духовної культури. Але український хор з цього погляду робить найбільшу послугу, бо, по-перше, репрезентує хорове мистецтво, в якому українці визнані найвищими, і, по-друге, знайомить світ з великими оригінальними цінностями української національної музики, яка не те що дорівнює, а й перевищує найкращі фольклорні твори Заходу... Український національний хор є одним з тих могутніх чинників, які знайомлять цивілізований світ з його батьківщиною Україною. Це є дивовижний тріумф Кошиця, його божественного хору України.”

Після масового виїзду українських біженців з Європи за океан у Нью-Йорку 26 червня 1954 р. зібрались кількадесят письменників і працівників літератури та вирішили, що від того дня діятиме об’єднання українських письменників в еміграції “Слово”, яке тоді репрезентували Г. Костюк, Д. Гуменна та Ю. Лавріненко. Деякі письменники, наприклад Галина Журба, вважали, що трудівникові пера не потрібна організація, а його роль зводиться до написання вартісних творів. Однак така організація була необхідна, бо йшлося про організоване протиставлення вільної думки й слова існуючій у Радянській Україні творчості “інженерів людських душ”, як називали письменників партійні цензори, що повністю контролювали їх творчість. Офіційно ОУП “Слово” почало існувати ухвалою 22 письменників, що були на нараді 19 січня 1957 р., коли було прийнято статут. До “Слова” належали такі визначні літератори, як У. Самчук, О.Тарнавський, Р.Купчинський, Ю.Лавріненко (Дивнич), редактор монументальної книги “Розстріляне відродження”, І.Багрянний, Б.Олександрів-Грибінський, професор Я. Рудницький, Ю. Стефаник, М.Левицький, Г. Боднарчук, автор кількох шкільних підручників, численних статей на педагогічні теми, восьми збірок-новел (уже покійний). А сьогодні членами є професори Ю. Шевельов-Шерех, Д.Нитченко з Австралії, О. Зуєвський, Я. Славутич (перше знайомство читачів України з цим самобутнім поетом сталося на сторінках “Всесвіту”), Д. Гусар-Струк з Канади, С. Фостун з Англії і багато інших прозаїків та поетів з діаспори. Сьогодні “Слово” має понад 120 членів. До 1991 р. члени “Слова” брали участь у захисті переслідуваних українських письменників через пен-клуб та “Інтернаціональну амністію”, у цьому напрямку плідно попрацювали А. Палій у Канаді та О.

Тарнавський у США. Напередодні 90-х років ситуація в Україні змінилася на краще. Від 1990 р. твори письменників — членів ОУП “Слово” друкувалися в Україні (наприклад, більшу частину журналу “Всесвіт” за листопад 1991 р. (№ 11) було присвячено творам українських письменників Канади й США). Після проголошення незалежності України “Слово” почало активну співпрацю зі Спілкою письменників України. Багатьох членів “Слова” прийнято до Спілки.

Незважаючи на скрутні економічні умови в Україні перевидаються окремими книжками чи друкуються в журналах твори членів “Слова”. Деякі з них перебували у Києві як викладачі й виступали на своїх літературних вечорах, на радіо, у телевізійних програмах. Дехто з них отримав нагороди, наприклад Б. Рубчак і А. Палій нагороду ім. Павла Тичини за поезію, Г. Кошелівець — премію “Благовість”, О. Зуєвський — ім. Г. Сковороди, Г. Качуровський — ім. М. Рильського, Д. Нитченко — ім. Лесі Українки.

Дмитро Нитченко — патріарх першої генерації українців в Австралії. Це видатний діяч на ниві української освіти та шкільництва, невтомний наставник молоді генерації українських літераторів.

Однією з визначних подій на шляху до єднання і консолідації всіх національних сил став проведений під егідою Академії наук УРСР у 1990 р. Перший конгрес Міжнародної асоціації українців. Конгрес зібрав близько двохсот учених із 23 країн світу. На засіданнях обговорювалося широке коло тем, пов’язаних з історією України, її наукою, духовною і матеріальною культурою, гострими проблемами сьогодення, перспективами розвитку сучасного українознавства.

Конкретним результатом розширення наших зв’язків із українською діаспорою стало “пізнання культури, витвореної українською діаспорою... освоєння і введення кращих здобутків культури українців за кордоном в материкову систему національної культури”. Налагоджується взаємообмін друкованою продукцією.

Найвищого рівня українська поезія в діаспорі досягла між Першою і Другою світовими війнами в творчості празької школи. Не всі українські поети, що жили тоді в Празі, до неї входили. О. Олесь і С.Черкасенко були поетами старшого, ще дореволюційного, покоління і світоглядно до неї не належали, а кілька лівоорієнтованих поетів — А. Павлюк, В. Хмелюк, М. Ірчан, С. Масляк — входили до так званого Жовтневого кола і були радянофільські. Празьку поетичну школу утворили художньо найталановитіші пореволюційні митці, більшість з яких ще недавно зі зброєю в руках боролися за Українську державу і після поразки УНР (1917—1921) опинилися за кордоном. Це Ю.Дараган, Є. Маланюк, Л. Мосендз, О. Ольжич, Ю. Клен (О.Бургардт), О. Лятуринська, О. Теліга, О. Стефанович, закарпатські поети І. Ірлявський, І. Колос та ін.

По-новому осмислити рідну літературу допомагають ґрунтовні бібліографічні праці. Відома українська поетеса і бібліограф із США М.Тарнавська склала покажчик англомовних матеріалів з української літератури у двох частинах. У першій подано в абетковому порядку (за прізвищами авторів) опис усіх книжок. У другій частині подано в абетковому порядку українських авторів із зазначенням джерел, де вміщено їх твори. До покажчика включено прізвища перекладачів, авторів критичних праць та назви журналів.

У серії “Українські дослідження Оттавського університету” видано іншу капітальну бібліографічну працю, яка є важливим і оригінальним внеском до поглибленого вивчення міжлітературних взаємин. Автор її, відомий канадський бібліограф-україніст О. Пясецька, опрацювала значну кількість джерел і включила до покажчика відомості про англійські та французькі переклади з української літератури (незалежно від місця видання), історико-літературні огляди, критичні публікації, присвячені окремим українським письменникам та українській літературі в цілому.

У цій сфері дослідження української літератури відома праця Я. Славутича “Антонована бібліографія української літератури в Канаді” (три видання).

Поза Україною в різних країнах живе понад 200 митців українського походження різного віку і різних напрямків. Більшість з них гуртуються в “Об’єднанні митців-українців в Америці” з центром у Нью-Йорку і в “Спілці українських образотворчих митців” з центром у Торонто. Деякі їх твори були показані на “Світовій виставці українських митців”, яка відбулася в Торонто в 1982р. У 1985 р. в Торонто в галереї Канадсько-української мистецької фундації і у Вінніпегу, в осередку української культури й освіти, відбулася ретроспективна виставка робіт відомого українського художника М. Левицького, присвячена 50-річчю його творчої діяльності. До М. Левицького художнього оформлення українських книжок у Канаді майже не було. Він підніс оформлення української книжки в Канаді на високий рівень, заслужено посідає одне з перших місць у всій зарубіжній українській книжковій графіці. В його творах використовуються традиції українського народного мистецтва.

Не можна не згадати прізвищ провідних українських художників зарубіжжя: Я. Гніздовський, В. Цимбал, Р. Логуш, В. Фаркавець, А.Лисак, С. Лада, О. Теліжин, В. Юрчук, І. Кейван, І. Осадча, Х.Микитюк. Ім’я американської художниці О. Марищук-Кендл, українки за походженням, відоме шанувальникам сучасного малярства. Її роботи експонувалися не лише в США, а й в Україні. На запрошення Товариства культурних зв’язків з українцями за кордоном художниця була на стажуванні в Київському художньому інституті в майстерні видатного графіка В. Касіяна (1971—1973 рр.).

В історичному центрі Парижа Я. Генік, україночку за походженням, відкрито картинну галерею в січні 1989 р. з метою зібрання творів українських митців і широкого ознайомлення європейської публіки з ними. Їй дуже хочеться, щоб українське образотворче мистецтво знайшло своє місце в Парижі. Для цього вона докладає всіх можливих і неможливих зусиль. Я. Генік під час Осіннього салону в Парижі організувала виставку “Художники України”, на якій було показано понад 40 картин. Було випущено каталог, відбулися зустрічі з українськими митцями. В 1988 р. премію “Друзів Осіннього салону” отримав вихованець Київського художнього інституту С. Чепик.

Художні зв’язки України із зарубіжними країнами сьогодні є актуальними в мистецтвознавстві. Такі зв’язки спростовують думку про “провінційність” українського мистецтва. Українська діаспора, її художня інтелігенція прагнуть поєднатися у спільній праці з відродження духовних скарбів нашого народу, що є важливим і прогресивним явищем в історії нашого народу.

Контрольні питання

1. Перерахувати, на які хвилі поділяють історію української еміграції?
2. Кого вважають, першим хто ступив на американський континент?
3. Розповісти про так звані “рідні школи”, яка їх мета?
4. В 1907 році в світ вийшла перша українська газета. Яка її назва? В якій країні було видання?
5. Перерахувати українські жіночі організації в Канаді, які ви знаєте?
6. Розповісти про музей “Українська спадщина”
7. Розповісти про об’єднання українських письменників “Слово”

Використана література

1. Зарубіжні Українці /С.Ю.Лазебник (кер. авт. 3-35 кол.), Л.О.Лещенко, Ю.І.Макар та ін. – К.: Вид-во “Україна”, 2001. – С.22.
2. Іван Головацький. Віхи української історії. Львів, 2006. – С.46-47.
3. Енциклопедія Українознавства. – Львів, 2000. – Т.8. – С.2869.
4. Віталій Абліцов. Галактика «Україна». Українська діаспора: видатні постаті. – Київ, 2007. – С.299-300.
5. Енциклопедія Української діаспори. – Київ – Нью-Йорк – Чикаго – Мельбурн, 2005. – Т.4 (Австралія – Азія – Африка). – С.9-10.
6. Захарченко Г. Культурологія: навч. посіб.. — О.: Одеський державний медуніверситет, 2007. — 240с.
7. Матвієнко Л. Культурологія: навч. посібник / Київський національний торговельно-економічний ун-т. — К.: КНТЕУ, 2007. — 285с.
8. Подольська Є. Культурологія: Навчальний посібник. - Вид. 2-е, перероб. та доп. -К.: Центр навчальної літератури, 2005. -390 с.
9. Шевнюк О. Культурологія: Навчальний посібник/ Олена Шевнюк, -К.: Знання-Прес, 2004. -353 с.